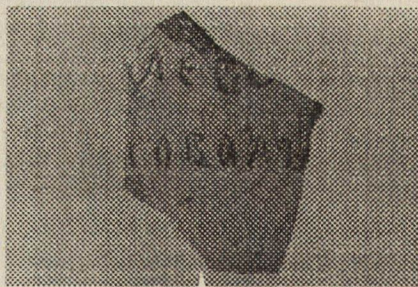

ЕДНА ИНТЕРЕСНА НАХОДКА ОТ МОНАСТИРА "СВ. 40 МЪЧЕНИЦИ"

Йордан Андреев, Мирко Робов

Масштабните археологически разкопки позволиха на проучвателите на Великата лавра "Св. 40 мъченици" да локализират манастирската трапезария. Тя се намирала в непосредствена близост до храма (такъв е канонът), североизточно от него. Археолозите разкриха и част от настилката на алеята, която свързвала двете най-важни манастирски сгради. Археологическите материали свидетелствуват, че вътрешността на трапезарията била богато зографирана¹.

От тази част на манастирския комплекс, непосредствено пред входа на трапезарията, произхожда една интересна находка: керамичен фрагмент от стена на съд, изработен в стил сграфито керамика. Вътрешната му стена е покрита с плътен слой от масленозелена глеч. Ангобата откъм външната (видимата) страна на съда е покрита с кремава глазура. Изработката е сравнително фина. Дебелината на съда е 0,4 см. Намереният фрагмент е с размери: височина 4,7 см и ширина – 3,4 см. Върху външната страна на фрагмента е запазен остатък от двуреден подглазурен кирилски надпис. Буквите от горния ред са по-големи: вис. 0,6 см и ширина 1 см. Отделните букви отстоят една от друга на разстояние 0,3 – 0,4 см. Буквите от втория ред са по-малки: височина 0,5 см и ширина 0,4 см. Разстоянието между тях е 0,2 см. Разстоянието между двата реда на надписа е 1,1 см (обр. 1).

Обр. 1

Както личи от снимката, надписът е разположен върху външната стена на съда, така че да може да се вижда и да се чете. Няма съмнение, че фрагментът е от вертикалната страна на съда. Дъгата на хоризонталната извивка позволява да установим максималния му диаметър: 13,2 см, т. е. радиусът е 6,6 см. Съдът е завършвал отгоре с право, вертикално устие, а по посока на дъното е следвала плавна извивка. Приблизително възстановената форма (с помощта на профиломер) показва, че вероятно става дума за широка чаша с полусферична форма. За по-голямо удобство при използването ѝ може би е имала две дръжки. Възстановеният профил на чашата има паралел в находките от Търново и е съвсем близък до някои образци. Формата, а също и установеният радиус, позволяват да се установи приблизителната вместимост на чашата според известната формула:

$$V = 4/3\pi R^3 \times 1/2, \text{ т. е. } V = 4/3 \times 22/7 \times 6,6 \times 1/2 = 602,37 \text{ см}^3.$$

С други думи, чашата, с чийто фрагмент разполагаме, е имала вместимост от близо 603 гр.

Както посочихме по-горе, подглазурният надпис е двуредов, като акцентът е върху първия ред. За съжаление в запазената част от ред първи има само 3 букви. Средната от тях с положителност е "Є", а от първата и третата личат само фрагменти. Но по специфичната си характеристика те лесно могат да се възстановят. Както личи от снимката, първата буква без съмнение е "М". Липсва само лявата вертикална мачта. С третата буква нещата стоят по приблизително същия начин. Нашироко и разлято е изписано първото полукълбо от гръцката буква ω (омега). От втората ѝ съставка липсва само върховият десен завършек. При това положение в съхранената част от ред първи с положителност се чете комплекс от три букви: МЕ ω . За възстановяване на целия текст трябва да имаме предвид предназначението на съда. Явно става дума за чаша за пиене с подглазурен надпис. Той може да се осмисли, ако приемем следната примерна възможност: на ред първи да се е четяло името на нейния собственик, а той без съмнение е монах от манастирското братство. Кое е следователно това монашеско име, което съдържа по средата трите букви (МЕ ω), които се четат в запазения фрагмент? Не се изисква особено въображение да се досетим, че става дума за името Симеон. Върху чашата то ще е било изписано в генетив (родителен падеж), тъй като осведомявало за собственика

на чашата. При това положение заедно с възстановката текстът от ред първи придобива следния вид: СН[МЕΩ]НОВЪ, т. е. чашата е била притежание на някой си Симеон, монах от манастира “Св. 40 мъченици”. Като имаме предвид широкото разпространение на това име през средновековието, смятаме, че не сме далеч от истината. Към всичко казано дотук следва да прибавим още нещо. Без съмнение монах Симеон ще е бил състоятелен човек, щом е имал възможност да си поръча чаша със събствения си “монограм”, т. е. тя представлявала един вид негов личен (“фирмен”) сервиз, което е било рядкост в живота на манастирското братство.

Далеч повече проблеми поставя възстановяването на ред втори от подглазурния надпис. Там са запазени цели 6 букви: СОБОЛЪ. За беда те са само част от някаква по-сложна дума. Впрочем можем за момент да приемем, че на това място се чете думата “собол”, вид белка с много ценна кожа от рода на самурите. Това обаче е малко вероятно предвид предназначението на съда. Изчисленият текст на надписа не предполага думата “собол” да е съставка от някакъв пояснителен текст. Все пак трябва да имаме предвид факта, че находката е от манастирската трапезария.

При това положение задължително трябва да приемем друга възможност. Както вече посочихме, предназначението на подглазурния надпис е да поясни (да осведоми) на кого е принадлежала чашата. Това пък подсеща, че запазеният фрагмент от ред втори е съставка от някаква дума, която означава “чаша”. А това може да бъде само гръцката дума $\kappa\rho\alpha\sigma\omicron\nu\beta\acute{o}\lambda\iota\upsilon$ “красовол”².

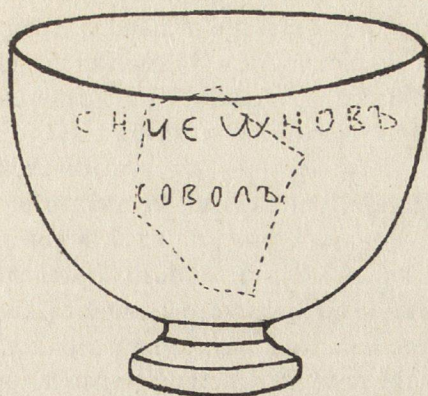
За какво всъщност става дума? Във византийските текстове често се среща думата “красовол”. С нея задължително се означава чаша за вино, употребявана в манастирите. Например в Типика на Григорий Пакуриани на Бачковския манастир на два пъти е посочено, че монасите от манастира имат право на “две чаши” ($\delta\upsilon\omicron \kappa\rho\alpha\sigma\omicron\nu\beta\acute{o}\lambda\iota\alpha$) вино при всяко ядене³. Думата “КРАСОВУЛЬ” има същото значение в руски и сръбски източници от епохата на средновековието⁴.

При това положение целият текст (с допълненията) придобива следния вид:

СН[МЕΩ]НОВЪ

[КРА]СОВОЛЪ, т. е. Симеонова чаша, или Симеонов красовол.

(виж обр. 2).

Обр. 2

Можем само да гадаем как е била строшена знаменитата вече чаша на монах Симеон. Ако причината е била в несръчността на някой от монасите, обслужващи трапезарията, той сигурно е получил не само упрека и възмущението на високостоящия в манастирската йерархия брат Симеон, но и съответното наказание. Но обстоятелството, че фрагментът от красовола произхожда не от трапезарията, а от пространството пред нейния вход, трябва да ни насочи към друга, по-сигурна следа. В Устава на монасите от Бачковския манастир е изрично отбелязано, че при всяко ядене монасите имали право на два красовола вино. Като имаме предвид статута на Великата лавра “Св. 40 мъченици” (той е царски манастир), можем да се досетим, че “винената дажба” на неговите монаси е била същата. А по време на голям празник всеки монах получавал допълнително две чаши вино. Подобно положение е фиксирано в Типика на Бачковския манастир. Ако злополучният ден е настъпил по време на празник, монах Симеон ще е вдигнал цели четири “здрависи”. А както вече отбелязахме, неговата чаша не е била никак малка – над половин литър. Нищо чудно при това положение малката драма да е резултат от въздействието на алкохола. На излизане от манастирската трапезария монах Симеон да се е спънал или пък ръката му да е трепнала, в резултат на което се е случило непоправимото. За което, разбира се, горчиво е съжалявал. Независимо от това с късна дата му дължим благодарност. Защото по чудо оцелелият фрагмент ни позволява да възстановим част от манастирското всекидневие и, разбира се, думата КРАСОВОЛЪ, която, по всичко личи, трайно битувала в речника на старобългарското монашество.

Не знаем нищо за качеството на виното, предлагано на трапезата на монасите от манастира “Св. 40 мъченици”. Но някои косвени свидетелства позволяват да изкажем едно предположение. С положителност е известно например, че хлябът, който ядели монасите от манастира, бил долнокачествен. Антрополозите, които изследваха манастирския некропол, установиха, че зъбите на монасите били силно увредени от лошокачествения хляб, в който имало дребни частици от камъка на хромелите, с които се мелело житото. Нищо чудно подобно да е било положението и с виното, което се поднасяло на манастирската трапеза. Най-малкото, защото лошо са го съхранявали. Така че по всяка вероятност виното, което наливали, имало не само лош вкус, но не било “ароматно и искрящо”. Което несъмнено е повлияло до известна степен за строшаването на знаменития красовол на монаха Симеон.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Вългов, В.** Новите разкопки на църквата “Св. 40 мъченици” във Велико Търново (предварително съобщение) – Археология, 2, 1974, с. 42–43; **Попов, А.** Манастирът “Великата лавра” в Търново и Асеновци. – В: Втори международен конгрес по българистика. Т. 6. С., 1987, с. 491.

² **Κοκοουλес, Φ.** Βυζαντινῶν Βίος καὶ πολιτευσμός. Τομὸς Ζ. Αθήναε, 1955. σελλ. 86.

³ ГИБИ. Т. VII, С., 1966, с. 55, 61. А там, където са посочени чаши от сребро или стъкло, се използва думата ποτήρ, т. е. чаши, потири.

⁴ **Красовуль,** Словарь церковно-славянскаго и рускаго языка. СПб. Т. II, 1867, кол. 453.